

5. Корнєєва Г. Ю. Транснаціональні корпорації – провідна тенденція розвитку світової економіки. / Г. Ю. Корнєєва // Збірник наукових робіт «Управління розвитком»// Харків: ХНЕУ, 2011. – №15(112) – С.75–77.
6. Кривов'язюк І. В. Сучасне трактування та динамізм розвитку сектору транснаціональних корпорацій світу / І. В. Кривов'язюк // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2016. – Випуск 13. – С. 74-78.
7. Онищенко В. П. Сучасні організаційні форми та моделі міжнародного бізнесу / В. П. Онищенко // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. Науковий журнал. Серія: Економічні науки. – 2015. – № 3 (80). – С. 20-31.
8. Управління корпораціями : навч. посіб. / [З. Є. Шершньова, А. Є. Черпак, О. І. Гарафонов та ін.] ; за заг. ред. З. Є. Шершньової, А. Є. Черпак. – К. : КНЕУ, 2013. – 695 с.
9. Хімченко А. Іноземний досвід і специфіка функціонування корпоративних об'єднань / А. Хімченко, О. Куліш // Схід. – 2013. – № 2 (109). – С. 70–75.
10. Afuah A. Business Model Innovation: Concepts, Analysis and Cases. / A. Afuah. – N.Y.: Routledge, 2014. – P. 200.
11. United nations conference on trade and development / World Investment Report / Transnational Corporations and Export Competitiveness [electronic resource]. Washington 2016. – Access to Zh. http://archive.unctad.org/ru/docs/tdxiii_report_ru.pdf
12. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>

УДК 339.56

Баула О.В., к.е.н. доцент

Вісина Т.М., к.і.н. доцент

Луцький національний технічний університет

Зовнішня торгівля України в умовах глобальних трансформацій

У статті розглянуто сучасні проблеми зовнішньоторговельної діяльності України в умовах євроінтеграційного процесу та складних політико-економічних подій, зокрема окреслено чинники гальмування вітчизняного експорту товарів і послуг. Визначено стратегічні напрями коригування зовнішньоторговельної політики для успішного просування України на міжнародні ринки внаслідок гібридної війни, анексії АР Крим та незаконної окупації Донбасу. Обґрунтовано напрями першочергових протекціоністських заходів з підтримки експорту продукції українських товаровиробників в умовах глобальних трансформацій.

Ключові слова: експортний потенціал, товарна структура експорту, географічна структура експорту, міжнародна торгівля, зовнішньоторговельна політика.

O. Baula, T. Visyna

Ukraine's foreign trade in the context of global transformations

The scientific analysis of key factors of inhibition of domestic exports of goods and services has been researched and conducted and strategic directions of adjustment of Ukraine's foreign trade policy in terms of integration into the European trading space are outlined.

The problems that hinder the development of domestic exports of goods and services that we believe should be subdivided into three main blocks are identified: problems at the enterprise level (commodity competitiveness, personnel qualifications), problems related to the economic and administrative regulation (currency fluctuations rate, tax burden), problems of non-compliance of the legislative framework with international standards. It was also established that a number of factors, including imperfect legislation, military-political conflicts with the Russian Federation, insufficient development of small and medium enterprises, low competitiveness of domestic goods in the world market, fluctuations of exchange rates, occupation of the Donbas regions, and etc.

It is substantiated that Ukraine has inadequate substantive correction of the foreign policy that it is advisable to carry out in the strategic directions: to develop the state-owned industrial equipment within the framework of inter-agency specialization, which would be organically combined with the directions for structural transformation in Ukraine in the economy; to diversify the geographic structure of the foreign trade, to minimize the critical dependence on the individual states (markets); to ensure the balance of the operation and the import, trade and other payment balances of Ukraine; to increase efforts in the sectors of world economics, which are the most promising in the world market (electronics, energy, biotechnology, scientific and technical, engineering, corporate consulting services, inter-city tourism, etc.); to create competitive trans-national corporations, to pursue strategies of global marketing, technical realization of large inter-enterprise cooperative projects.

It is concluded that the strategic direction of the state regulation of the foreign economic sphere is the development of the expert-level subsidy of the enterprises. This direction involves a number of seizures: the optimization of the structure of the operation, the expansion of the assortment of services and services, the increase of the share of high tech production in the general market, the search for the new marketing markets. It is proved that the conceptual directions of strengthening of Ukraine's position on the world market are concentration on export of services, stimulation of development of the sector of high-tech services, development of transit potential of the country, development of export of tourist services and creation of an institutional environment for the development of the market of services. In order to maximize the benefits of participating in world-wide trade in services, a comprehensive program of development of this market in Ukraine with a reorientation to high-tech industries and state support of domestic producers, especially telecommunication, information, business and computer services, is needed.

Key words: export potential, commodity structure of export, geographic structure of export, international trade, foreign trade policy.

Е.В. Баула, Т.Н. Висина

Внешняя торговля Украины в условиях глобальных трансформаций

В статье рассмотрены современные проблемы внешнеторговой деятельности Украины в условиях евроинтеграционного процесса и сложных политико-экономических событий, в частности очерчены факторы торможения отечественного экспорта товаров и услуг. Определены стратегические направления корректировки внешнеторговой политики для успешного продвижения Украины на международные рынки в результате гибридной войны, аннексии АР Крым и незаконной оккупации Донбасса. Обоснованно направления первоочередные протекционистские меры по поддержке экспорта продукции украинских производителей в условиях глобальных трансформаций.

Ключевые слова: экспортный потенциал, товарная структура экспорта, географическая структура экспорта, международная торговля, внешнеторговая политика.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. Міжнародна торгівля еволюційно була першою і тривалою основною сферою міжнародних економічних відносин. На даний час триває процес трансформації структури зовнішньої торгівлі України, що викликаний процесами євроінтеграції України та розривом торговельно-економічних відносин з РФ на тлі необхідності забезпечення загального експортного потенціалу країни в умовах глобальних трансформацій усіх сфер суспільного виробництва.

Аналіз останніх досліджень у яких започатковано вирішення проблеми. Міжнародна торгівля є формою діяльності, за допомогою якої країни розвивають спеціалізацію, підвищують продуктивність своїх ресурсів і в такий спосіб збільшують ефективність власного суспільного виробництва. Теоретико-методичні та організаційні аспекти щодо формування, функціонування й розвитку зовнішньої торгівлі вже тривалий час знаходяться в полі зору зарубіжних і вітчизняних дослідників-економістів: А. Сміт, Д. Рікардо, В. Леонтьєв, Б. Олін, Е. Хекшер,

Д. Хьюм, В. Далик, Н. Іксарова, С. Кучин, С. Кулицький, О. Носирев, А. Мазаракі, Т. Мельник, Ю. Панченко, Л. Янковська, О. Єлісеєнко та ін.

Цілі статті. Метою статті є дослідження та науковий аналіз ключових чинників гальмування вітчизняного експорту товарів і послуг та окреслення стратегічних напрямів коригування зовнішньоторговельної політики України в умовах інтеграції в європейський торговельний простір і загального глобалізаційного розвитку світового господарства.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Для окреслення стратегічних пріоритетів розвитку зовнішньої торгівлі України, необхідно перш за все звернути увагу на ті чинники, що прямо чи опосередковано негативно впливають на її розвиток.

Загалом проблеми, які гальмують розвиток вітчизняного експорту товарів і послуг, можна поділити на три основні блоки (рис.1).

Рис. 1. Чинники гальмування вітчизняного експорту товарів і послуг

Джерело: побудовано за [1; 2, с. 16-18].

На даний час відбувається процес досить радикальної трансформації української зовнішньої торгівлі. Її сучасний етап розпочався ще у другій половині 2013 року, коли РФ, напередодні укладання «Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом», в односторонньому порядку запровадила запобіжні

обмеження на імпорт українських товарів. Хоча РФ стверджувала, що ніяких обмежень щодо імпорту українських товарів вона не запроваджувала.

Так, вже у 2014-2015 рр. гібридна війна Росії проти України і пряма військова агресія РФ в Криму і на Донбасі стали чи не найпотужнішим чинником трансформації українсько-російської торгівлі з часів розпаду СРСР. Односторонні обмеження з боку РФ на імпорт українських товарів, як і взаємні обмеження у сфері українсько - російського військово - технічного співробітництва, спонукали українські підприємства до пошуку нових ринків збуту, альтернативних російському, а також і джерел постачання цілого ряду товарів. Причому зазначені радикальні зрушення в українсько-російській торгівлі відбувалися на тлі економічних і соціально-політичних процесів глобального характеру [3, с. 52].

Серед внутрішніх причин трансформації зовнішньої торгівлі України можна виділити такі, як фактичне виключення – часткове або повне – з прямої участі в системі зовнішньої торгівлі цілих регіонів. Тут мова йде про анексований Крим та окуповані території Донецької та Луганської областей РФ (на Донбасі зосереджена більшість металургійних підприємств, які раніше забезпечували найбільшу частку експорту в товарній структурі, а тепер знаходяться під окупацією РФ) [1].

Також до чинників, що негативно вплинули на динаміку української зовнішньоторговельної діяльності, необхідно віднести загальне погіршення фінансово-економічного стану вітчизняних підприємств і скорочення реальних доходів населення у 2014 – 2016 рр. Причому, якщо погіршення фінансово-економічного стану вітчизняних підприємств більше впливало на їх експортні можливості, оскільки просування власних товарів і послуг на зовнішні ринки потребує відповідних витрат коштів, то скорочення реальних доходів населення негативно позначилося на його купівельній спроможності та призвело до зменшення обсягу імпорту багатьох видів товарів і послуг в Україну.

Вагомих змін зазнала географічна структура українського експорту під впливом політичних трансформацій. Насамперед це пов'язано з військово-політичним конфліктом Росії з Україною, що

головним чином вплинуло на зменшення експорту товарів та послуг до країн СНД, зокрема, Росії.

Отже, негативно на зовнішню торгівлю України значною мірою впливає ряд чинників, серед яких недосконале законодавство, військово-політичні конфлікти з РФ, недостатній розвиток малих і середніх підприємств, низька конкурентоспроможність вітчизняних товарів на світовому ринку, коливання валютних курсів, окупація регіонів Донбасу, де сконцентрована найбільша кількість стратегічно важливих для України підприємств і т.п. [1].

Для успішного просування України на міжнародні ринки необхідне суттєве коригування зовнішньоторговельної політики, яке доцільно здійснювати за стратегічними напрямками зображеними на рис. 2.

Стратегічні напрями коригування зовнішньоторговельної політики України

розвивати експортний потенціал держави в рамках міжнародної спеціалізації, яка б органічно поєднувалася з вигідними для України напрямками структурних трансформацій в економіці із дотриманням балансу між внутрішнім і зовнішнім попитом на українські товари й послуги

диверсифікувати географічну структуру зовнішньої торгівлі, мінімізувати критичну залежність від окремих держав (ринків), відповідно посилюючи економічну безпеку України

забезпечити збалансованість експорту та імпорту, торговельних і поточних платіжних балансів України

нарошувати зусилля в секторах світової економіки, які є найбільш перспективними на світовому ринку. Такими секторами є електроніка, енергетика, біотехнології, науково-технічні, інжинірингові, консалтингові послуги, міжнародний туризм і т.д.

створювати конкурентоспроможні транснаціональні корпорації, освоювати стратегії глобального маркетингу, технології реалізації великих міжнародних коопераційних проєктів

Рис. 2. Стратегічні напрями коригування зовнішньоторговельної політики України

Джерело: побудовано за [4, с. 84-85; 5, с. 8; 6, с. 46; 7; 8, с.24-25].

За увесь період незалежності України єдина обґрунтована програма соціально-економічного розвитку країни, яка б

сфокусувала увагу на пріоритетних напрямках міжнародного співробітництва, тим самим, стимулювала використання ринкових переваг вітчизняного виробництва, досі не розроблена. Це негативно впливає на розвиток міжнародних комерційних зв'язків вітчизняних підприємств, стирає межі між політичними й маркетинговими чинниками міжнародної співпраці.

Для прискорення процесу економічного самовизначення, застосування маркетингових інструментів і підходів, притаманних світовому ринку, необхідно вжити ряд заходів:

1. Визначитися з галузевими пріоритетами експортної діяльності і надавати дієву державну підтримку саме тим українським підприємствам, чиї товари мають експортний потенціал на світовому ринку.

2. Визначити конкретний перелік регіонів, які можуть претендувати на роль стратегічних партнерів України. Вітчизняні підприємства повинні зосередити свої експортні зусилля на найбільш перспективних географічних напрямках.

3. Підвищити рівень захисту інформації та прав вітчизняних виробників.

4. Удосконалити менеджмент і маркетингове забезпечення зовнішньоекономічної діяльності.

5. Розробити систему макро- і мікроекономічних показників і стандартів якості, що будуть стимулювати організацію та розвиток сучасного виробництва маркетингової діяльності.

Таким чином, після того, як Україна зможе виконати всі поставлені перед нею завдання та цілі, вона поступово займатиме гідне місце у світовому економічному просторі, показуючи себе не як «сировинний додаток» розвинутих країн, а як країна із самостійною сучасною економікою, яка ефективно використовує свій науково-технічний потенціал та набутий досвід управлінської, зокрема – маркетингової діяльності.

Стратегічним напрямом державного регулювання зовнішньоекономічної сфери є проведення експортоорієнтованої політики підприємств, який передбачає ряд заходів: оптимізацію структури експорту, розширення асортименту товарів та послуг, підвищення частки високотехнологічної продукції в загальному обсязі, пошук нових ринків збуту. Однак, з огляду на те, що

Україна є досить імпортозалежна (насамперед у сфері енергетичних ресурсів), досягнення зростання експорту без росту імпорту неможливе. А оскільки торговельні обмеження на імпорт практично вичерпали свої можливості, то основним напрямом скорочення імпорту повинно стати зменшення енергоємності ВВП за рахунок інтенсифікації впровадження ресурсозберігаючих технологій.

Першочергові протекціоністські заходи з підтримки експорту продукції українських товаровиробників доцільно реалізувати в напрямках зображених на рис. 3.

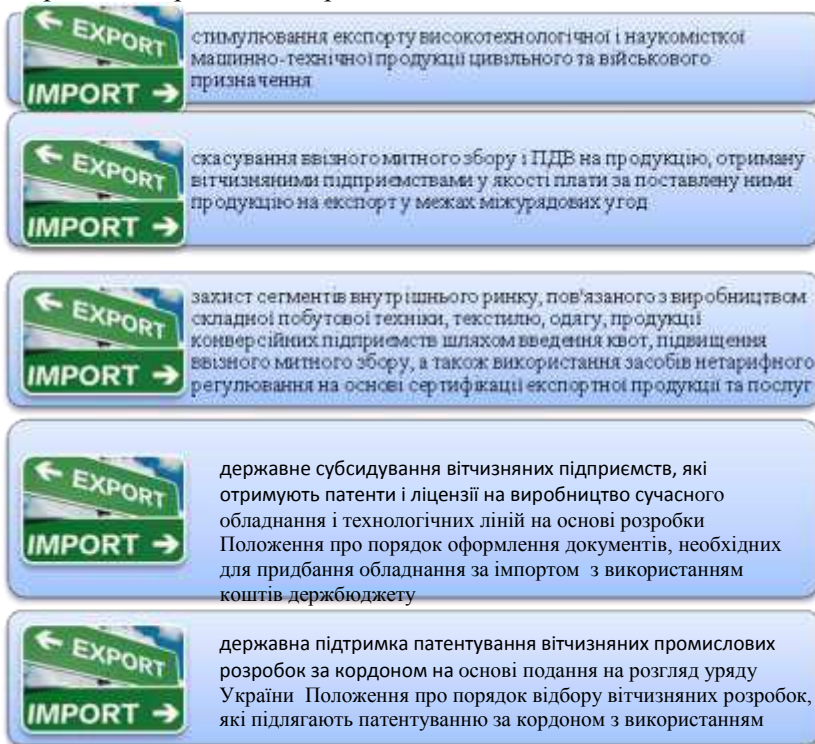

Рис. 3. Заходи з підтримки експорту продукції вітчизняних товаровиробників

Джерело: побудовано за [3, с. 56-58; 9, с. 62-63].

Державне регулювання зовнішньої торгівлі України повинно враховувати не тільки сучасні тенденції нерівномірності міжнародних інтеграційних процесів і посилення міжнародної конкуренції, а й властиві трансформаційній економіці особливості взаємозв'язку між економічним зростанням, лібералізацією зовнішньої торгівлі та інституалізацією зовнішньоторговельної політики. Вплив політики обмінного курсу на стан торговельного балансу держави на сучасному етапі досить обмежений.

Тому, спроби форсувати експорт підприємств за допомогою різкої девальвації національної валюти за умов несприятливих очікувань, високих політичних ризиків та інтенсивних потоків короткострокового капіталу можуть призвести до дестабілізації фінансової системи держави та зламу ринкових механізмів.

Розвиток зовнішньої торгівлі України та з її допомогою економіки країни в найближчій перспективі залежить від виваженої політики уряду щодо стимулювання власного виробництва, зниження кризових явищ, подолання безробіття, сприяння зміцненню національної валюти.

На сьогодні практично для всіх економік світу, незалежно від типу та стратегій їх економічного розвитку спостерігається спільна закономірність – зі зростанням рівня доходів на душу населення одночасно зростає частка сектору послуг у структурі ВВП та зменшуються частки секторів промисловості та сільського господарства. В той же час, повноцінний розвиток світового ринку послуг є неможливим без постійного вдосконалення регулювання торгівлі послугами, оскільки послуги як предмет такого регулювання є особливо динамічним елементом міжнародної торгівлі.

Універсальність сучасного глобального механізму регулювання світового ринку послуг полягає у прагненні ефективного поєднання регулювання світової торгівлі послугами на національному, двосторонньому та багатосторонньому рівні. Саме національні міри регулювання зовнішньої торгівлі вирізняються своєю різноманітністю, оскільки зумовлені прагненням лібералізації торгівлі у тих секторах, в яких національні експортери послуг характеризуються найвищим рівнем міжнародної конкурентоспроможності. В той же час, національні

регуляторні механізми покликані захистити більш слабкі галузі послуг від іноземної конкуренції.

Поряд з тим, варто відзначити, що використання національних обмежень певною мірою є перешкодою до формування глобального ринку послуг, особливо гострі протиріччя можуть виникати при зіткненні інтересів країн, що знаходяться на різних рівнях економічного розвитку.

Саме тому, питання участі України у формуванні сучасного механізму регулювання світового ринку послуг є надзвичайно актуальним, оскільки істотно може вплинути на можливість повноцінної реалізації національних конкурентних переваг та отримання додаткових вигод від лібералізації [8, с.23-24; 9, с. 66-67].

Висновки. Концептуальними напрямками зміцнення позицій України на світовому ринку послуг є диверсифікація експорту послуг, стимулювання розвитку сектору високотехнологічних послуг, розвиток транзитного потенціалу країни, розвиток експорту туристичних послуг і створення інституційного середовища розвитку ринку послуг. Одним з найважливіших завдань розвитку вітчизняної економіки на шляху інтеграції до світового господарства є посилення позицій України на світовому ринку послуг. Маючи необхідні передумови для постачання всіх видів послуг, актуальними постають питання зміцнення конкурентоспроможності національних компаній та вдосконалення структури експорту послуг на світовому ринку.

Отже, для досягнення максимальних вигід від участі в світовій торгівлі послугами необхідна комплексна програма розвитку даного ринку в Україні з переорієнтацією на наукомісткі галузі та державна підтримка вітчизняних виробників, особливо телекомунікаційних, інформаційних, ділових та комп'ютерних послуг. Крім того, важливими постають питання модернізації систем науки і освіти відповідно до нових вимог економіки і суспільства.

Під час реформування сфери послуг національної економіки слід враховувати зону природної конкурентоспроможності України – європейського статусу країни, надання транзитних послуг в галузі транспорту та зв'язку, розвиток туризму, забезпечення

комерційної діяльності нерезидентів на території України. Диверсифікація географії всіх видів українського експорту послуг вимагає більш активних дій у зміцненні своїх позицій на ринках європейських країн. В той же час, важливою є інтенсифікація торгівлі з країнами далекого зарубіжжя по високотехнологічних видам послуг, розвиток потенціалу у експорті транспортних та туристичних послуг.

1. Далик В.П. Зовнішня торгівля України: реалії та перспективи розвитку / В.П. Далик, Н.І. Дуляба // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/7_1_2016ua/31.pdf.
2. Іксарова Н.О. Зовнішня торгівля послугами у системі економічної безпеки держави: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.03 «Економіка та управління національним господарством» / Н.О. Іксарова. – К., 2010. – 23 с.
3. Кулицький С. Питання трансформації української зовнішньої торгівлі на сучасному етапі [Електронний ресурс] / С. Кулицький // Україна: події, факти, коментарі. – 2015. – № 23. – С. 49–59. – Режим доступу : <http://nbuviap.gov.ua/images/ukraine/2015/ukr23.pdf>.
4. Носирев О.О. Зовнішня торгівля України з країнами ЄС: проблеми та напрями оптимізації / О.О. Носирев // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. – 2011. – Вип. 18. – С. 81–88.
5. Мазаракі А.А. Сучасні тенденції та чинники розвитку зовнішньої торгівлі України [Текст] / А.А. Мазаракі, Т.М. Мельник // Вісник КНТЕУ. – 2011. – № 2. – С. 5–11.
6. Мельник Т.М. Іллегалізація сфери зовнішньої торгівлі товарами в Україні [Текст] / Т.М. Мельник, Т.Л. Вишинська // Економічний часопис XXI ст. – 2014. – № 7-8(1). – С. 44–47.
7. Панченко Ю. Зовнішня торгівля регіонів: кілька тривожних сигналів для України // Європейська правда. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.eurointegration.com.ua/articles/2016/09/9/7054154/>.
8. Туницька Ю. М. Проблеми розвитку зовнішньої торгівлі товарами в Україні [Електронний ресурс] / Ю. М. Туницька // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності. – 2015. – Випуск 2(12). Том 3. – С. 20–25. – Режим доступу: <http://journals.uran.ua/index.php/2225-6407/article/viewFile/95631/91207>.
9. Актуальні проблеми світового господарства і міжнародних економічних відносин. Колективна монографія / О.В.Баула, Т.М. Вісіна, В.В. Вісин [та ін.] – Луцьк: Вежа Друк, 2017. – 312 с.